

sition Socialiste, Cerf, Paris 1977; Nicolas Kaldor'un ve eski Cambridge Keynescilerinin (öz-Keynesciler) bu akımla hiç bir ilgileri olmadığını hemen belirteyim: N. Kaldor'un bu konudaki görüşleri için bak. «Monetarism and UK monetary policy», Cambridge Journal of Economics, December 1980, s. 293-318.

25. Batı Avrupa ekonomileri ile Türkiye arasındaki çok önemli farklardan biri burada: bu ülkelerde ücret mallarının çok büyük bir bölümü başta gıda maddeleri ucuz giyim, vs. dışarıdan ithal ediliyor; buna karşılık yüksek gelir tüketimi ve yatırımların «yerli mal» oranı çok yüksek. Bu durumda, devalüasyon, reel ücretler kısılmadığı takdirde aynı oranda nominal ücret artışına yol açıyor ve nisbi fiyatları değiştirme etkisi çok sınırlı kalıyor. Türkiye'deki durum, bilindiği gibi bunun tam tersi.
26. K. Kurdaş'ın bu cesur denemesini başarısızlığa uğratan, geleneksel maliyecilik tarafının ağır basması; sorunu, her zaman olduğu gibi bir devlet bütçesi sorunu olarak görecektir yerde ekonominin sorunu olarak ele alsa idi, eminim sonuç çok farklı olurdu. Örnek, K. Kurdaş gibi kaliteli bir iktisatçının bile, ekonomiye kaynak yaratmakla devlete kaynak yaratmanın aynı şey olmadığını görmesini engelleyen Maliye (Mülkiye) ideolojisinin gücü (ve zararları) açısından çok ilginçtir.

— ÖZÜR VE DÜZELTME —

KASIM — 1982, 216. sayımızda yer alan «Sanayileşme, İhracat, Enflasyon İlişkileri : İngiltere ve Latin Amerika Örnekleri» başlıklı yazıda Derleyen : Nurdan Arca, Çeviren şeklinde çıkmıştır. Okuyucularımızdan özür diler, düzeltiriz.

ARAŞTIRMA GRUBU ÇALIŞMALARI :

Toplumsal - Ekonomik Yapılar Kıskacında Birey - Erich Fromm'da Özgürlük Sorunsalı - I

Metin GÜMRÜKÇÜ

Birinci Dünya savaşında, özgürlükleri için dövüşen insanlar ve onların çocukları, 1920'lerde İtalya'da ve 30'larda Almanya'da, sanki özgürlüklerinden vazgeçmişlercesine, yazgılarını Mussolini ve Hitler'in ellerine teslim etmekte sakınca görmemişlerdi. Bu çelişki nasıl açıklanabilir?

Savaş ertesinde, monarşilerin yıkılıp yerlerine daha demokratik düzenlerin kurulmaya başlandığı yıllarda, özgürlüğe karşı bu umursamazlığın, dahası özgürlükten kaçma eğiliminin sadece İtalya ve Almanya ile sınırlı kalmadığı bir gerçektir. Demokratik diye bilinen ülkelerde de kitleler edilgin ve ürkek bir ruh durumu içinde, kendi siyasal gelecekleri konusunda son derece ilgisiz ve duyarlıksız görünüyorlardı. Faşizm bu ülkelerde iktidara gelmemişse, bunu, olsa olsa toplumsal-ekonomik koşulların elverişli olmayışıyla açıklayabiliriz.

Erich Fromm'un (1900 - 1980), 1941'de yayımladığı 'Özgürlükten Kaçış' adlı yapıtı, bu olgunun temelinde yatan toplumsal-ruhsal nedenleri ortaya koymaya çalışıyor.

Fromm'a göre, totaliter güçleri altedebilmek için herşeyden önce yığınların özgürlükten kaçış nedenlerini anlamak gerekmektedir. Yığınları, yani toplumsal sürecin dinamizmini anlayabilmek ise, bireydeki ruhsal süreçlerin dinamizmini anlamaktan geçmektedir. Tıpkı bireyi anlayabilmek için onu, kendisini yoğuran kültür bütünü (toplum) içerisinde ele almak zorunda olduğumuz gibi.

Faşist ülkelerde insanın kendi isteğiyle özgürlükten vazgeçmesine yol açan ve öteki ülkelerde de milyonlarca kişide yaygın olarak bulunan karakter özelliklerinin, (modern insanın karakter yapısındaki dinamik etmenlerin) çözümlenmesi, kitabın konusunu oluşturmaktadır.

Özgürlüğün insancıl yönünü, boyuneğme isteği ve güçlü olma tutkusunu gözönünde bulundurduğumuz zaman karşımıza çıkan belli başlı sorular şunlardır Fromm'a göre : İnsancıl bir deney olarak özgürlük nedir? Özgürlük isteği, insan doğasından ileri gelen bir şey midir? Özgürlük sadece dış baskının bulunmamasını mı anlatır, yoksa aynı zamanda, başka bir şeyin varlığını da gerektirir mi, gerektirirse o şey nedir? Özgürlük, insanın kaldıramayacağı denli ağır bir yük, kaçıp kurtulmaya çalıştığı bir şey olabilir mi? Doğuştan gelen bir özgürlük isteğinin yanısıra, içgüdüsel bir boyun eğme isteği de var mıdır? İnsanların bir öndere boyun eğmeyi bu denli çekici bulmasını nasıl açıklayabiliriz? İnsanlarda doymak bilmez bir güçlü olma tutkusunu yaratan şey nedir? Bu çabalara güç veren ruhbilimsel koşullar nelerdir? Bu ruhbilimsel koşulların temelinde hangi toplumsal koşullar bulunmaktadır?

Özgürlük ve yetkecilğin (otoritecilğin) insancıl yönünün çözümlenmesi, bizi, toplumsal olayların gelişimi içerisinde etkin güçler olarak ruhsal etmenlerin rolü gibi bir genel sorunu gözönünde bulundurmada zorunda bırakmaktadır. Bu ise, eninde sonunda ruhsal, ekonomik ve ideolojik etmenlerin karşılıklı etkileşmeleri sorununu getirir gündeme. Faşizmin halklar üzerindeki etkisini ve çekiciliğini anlamak için yapılacak herhangi bir deneme, bizi ister istemez ruhsal etmenlerin rolünü kabul etmeye zorlayacaktır.

Faşizm iktidara gelişiyle birlikte insanın böylesine kö-

tülük eğilimi gösterebileceğine, bu denli iktidar hırsına kapılabileceğine, zayıfın haklarını bu ölçüde hesaba katmayacağına veya böylesine boyun eğme özlemi duyulabileceğine inanılmıyordu. İnsanda artık var olmadığına inandığımız şeytani güçleri ortaya çıkaran ve harekete geçiren siyasal bir düzenle karşı karşıya bulunuyorduk.

Son yüzyıllar içinde alışılmış insan tasarımı, insanın, kişisel çıkarları doğrultusunda davranabilme yeteneğiyle belirlenmiş akılcı bir varlık olduğuydu. İnsanın iç dünyasının gizemli ve şeytani güçleri, Orta Çağa ve tarihin daha eski çağlarına ait olarak görülmüş ve bilgisizliğe yada hilekâr krallar ve rahiplerin kurnazlıklarına bağlanmıştı.

Bu çağlar artık, uzun zamandan beri tehlikeli olmaktan çıkmış bir yanardağ gibi görülüyordu. Modern demokrasinin başarılarının, bütün uğursuz güçleri sürüp götürdüğüne inanılıyor ve güveniliyordu; dünya, modern bir kentten iyice aydınlatılmış caddeleri gibi pırıl pırıl ve tehlikesiz görünüyordu. Savaşların, eski çağların son kalıntıları olduğu sanılıyor ve yeryüzünden savaşı büsbütün kaldırmak için yalnızca bir tek savaşın daha olması gerektiğine inanılıyordu; ekonomik bunalmalar, belli bir düzen içerisinde 'ortaya çıkmaya' devam etmiş olsalar bile, yine de ikincil önemde kabul ediliyorlardı.

(Hürriyetten Kaçış, Tur Yayınları, Ankara 1972, s. 6-7)

Modern ruhbilim, insan davranışının çeşitli bölümlerini belirleyen akıldışı ve bilinçaltı güçleri gözlemleyip çözümlenerek, modern akılcılığın hesaba katmadığı bir şeyin varlığını, yani insan karakterinin akıldışı ve bilinçaltı bölümünü keşfetmekle kalmamış; aynı zamanda bu akıldışı olayların belli bir takım yasaları olduğunu ve dolayısıyla akılla kavranılabileceğini de göstermiştir.

Erich Fromm, insanın davranışlarını büyük ölçüde belirleyen akıldışı ve bilinçaltı güçlerin nasıl ortaya çıktıklarını; insanı, kendi çıkarlarına aykırı işler yapmaya nasıl

zorlandıklarını; bu güçlerle nasıl başa çıkılıp, gerçek özgürlüğe insanların nasıl ulaşabileceğini derinlemesine tartışabilmek ve bir sonuca varabilmek için, insan doğasının (yani fizyolojik ve ruhsal özellik ve gereksinmelerinin) anlaşılmasını zorunlu görüyor. Bunun için de insanı, ta evriminin başlangıcında, hayvandan insan olmaya doğru geçiş aşamasında ele alarak başlıyor incelemeye. Fromm'un bu konudaki saptamalarını şöylece özetleyebiliriz :

İnsanın, içinde doğup büyüdüğü doğal ve toplumsal çevrede, öteki varlık ve kişilerden farklı ve bağımsız bir varlık olduğunu farketmesi, tarihin uzun dönemleri boyunca çok belirsiz biçimde gerçekleşmiştir. Ama bu farketme, yani bireyselleşme süreci bir kez işlemeye başlayınca, insan için bir dönüm noktası geride kalmış ve içgüdülere, hayvanlığa, kısaca doğaya veda etmek zorunda kalmıştır insanoğlu. Bundan böyle doğa, artık bir ana kucağı olmaktan çıkacak, egemenlik altına alınması gereken bir sömürü alanı haline gelecektir.

Bireyselleşme sürecini hızlı biçimde izleyecek olursak, insanın giderek doğa, klân, kast ve kiliseye bağlayan bağlardan koptuğunu görmekteyiz. Fromm'un «temel bağlar» adını verdiği bu bağımlılıklardan insanın kopması, sadece istençle (iradeyle) açıklanacak bir olay değildir kuşkusuz. Toplumların gelişme süreçleri içinde, her yeni üretim biçimi, bir önceki toplumu karakterize eden 'temel bağlar'ın parçalanmasını sağlamış; böylece insanın bireyselleşmesi, toplum biçimlerinin gelişimiyle koşut ve bağımlı olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz 'temel bağlar'dan kopuşlarla belirlenen bireyselleşme süreci, aynı zamanda bir özgürleşme süreci olarak da düşünülebilir. Öyle ki, bir bakıma kişinin, kendisini dış dünyaya bağlayan bu 'göbek bağları' nı kesme derecesiyle ölçebiliriz özgürlüğü. Oysa bir zamanlar, bu 'temel bağlar' insana bir güvenlik ve ait olma duygusu vermekteydi. Toplumdaki yerinin belli olması, geçimini sağlayabilme konusunda belirli garantilerin bulunması, yaşamı anlamlı kılan bir ideoloji kalıbını hazır bulması anlamında, insan, belirli güvencelere ve huzura sahipti o bağ-

lar içindeyken. Günümüzde ise tam bir bireyselleşme aşamasına ulaşıp bu 'temel bağlar' koparıldığı için, 'güvenlik', 'huzur' ve 'ait olma' gibi gereksinmeler başka yollardan karşılanmak zorundadır artık.

Aksi takdirde insan, kendi güçsüz bireysel varlığına oranla ezici bir güce sahip ve tehlikelerle dolu olan dış dünya karşısında güçsüzlük ve endişe duygularına kapılacaktır, istemez istemez. Soruna sağlıklı bir çözüm bulunamadığı sürece insanda, bireysellikten vazgeçme, kendini dış dünyadaki güçlere teslim ederek yalnızlık ve güçsüzlükten kurtulma biçiminde içtepilerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Ne var ki, bu da kalıcı bir çözüm değildir. Bir çocuk nasıl fiziksel yönden bir daha annesinin karnına dönemezse, bireyselleşme süreci de ruhsal yönden hiçbir zaman tersine çevrilememektedir. İnsan kendisini, dış güçlere teslim edip onlara boyun eğmeyi yeğleyince, 'temel bağlar'ın koruyuculuğuna dönmüş olmamaktadır aslında; belki bilinç alanında bir güvenliğe ve doyuma ulaşmaktadır, ama bilinçaltında, bu güvenliğe ancak kendi güçlerinden ve bütünlüğünden vazgeçme pahasına ulaşmış olduğunu da duyumsayacaktır her zaman.

Böylece, boyuneğmenin sonucu, beklenilenin tam tersi olmaktadır; güvensizlik, düşmanlık ve belirsiz başkaldırma duyguları içinde insan eskisinden daha huzursuz, daha dengelessiz bir yaşantı içinde ruhsal yönden robotlaşmakta ve her türlü yıkıcı, saldırgan ve hastalıklı çağrılara kapılmaya hazır hale gelmektedir.

Yalnızlık ve endişeden kaçmanın tek yolu, boyun eğmek değildir elbette. İnsan, bireyselliğini yok etmeden de dış dünya ile ilişki kurabilme olanaklarına sahiptir. En açık ve bir ilişkililik, özsuyunu, kişilik gücünden ve bütünlüğünden almaktadır. Buna kısaca, gelişmiş benlik duygusu da diyebiliriz. Yani zihinsel, duysal ve coşkusal güçlerin harekete geçirilmesi, gerçekleştirilmesi.

Burada biraz durup, bireyselleşme ile benliğin uyumsuzluğu sorununa, daha doğrusu olgusuna eğilmemiz gerekiyor. Toplumun gelişme düzeyinin, insanlara sunduğu öz-

gürlük olanakları (bireyselleşme), yine toplumun sakatla-
yıp engellediği benlik bilincinin yetersiz kalması yüzünden,
sağlıklı olarak kullanılamıyor, Fromm'a göre. Çünkü top-
lumsal-ekonomik yapının bireylerden beklediği (yada bi-
reyleri yapmaya zorladığı) görevler, bireysel benliğin geli-
mesine uygun davranışları içermemektedir her zaman. Ter-
sine, toplumun, çeşitli ödül, telkin ve ceza yöntemleriyle
bireyleri, özçıklarlarına aykırı, sağlıksız bir yaşama biçimi-
ne sürüklediği söylenebilir daha çok. İnsanların çoğu bu-
nun farkında bile olmayıp, kendi özgür seçimleriyle hayat-
larını yaşadıkları yanılsaması içindedirler.

Bireyselleşme (özgürleşme) süreci, toplumun gelişme
sürecine bağlı olarak kendiliğinden oluştuğu halde, benli-
ğin gelişmesi çoğu zaman bu sürece ayak uyduramamakta,
çeşitli bireysel ve toplumsal nedenler yüzünden engellen-
mektedir. Bireysellik ile benliğin bu eşitsiz gelişmesi, kat-
lanılmayan bir yalnızlık ve güçsüzlük duygusu yaratmakta
ve kişi, bireyselleşmenin getirdiği özgürlük olanaklarını
- benliğinin gelişmemiş olması yüzünden - kullanamama,
dahası özgürlükten kaçma durumunda kalmaktadır. Başka
bir deyişle; bireyselleşmenin sağladığı özgürlük, 'bir takım
şeylerden kurtulma' anlamında bir özgürlüktür; oysa insa-
nın bununla yetinmeyip, 'bir şeye ulaşma' anlamındaki
özgürlüğü elde etmesi, yani benliğini (sevgi ve yaratıcı iş
aracılığıyla) gelişmesi gerekir. Yoksa baskılardan kurtul-
muş bir insan olarak, 'özgürlüğü' nasıl kullanacağını ve ko-
ruyacağını bilmiyorsa, o özgürlükten kaçmayı yeğleyecek-
tir, ister istemez.

Özgürlük ve modern insanın karakter yapısı üstüne
E. Fromm'un düşüncelerinin daha iyi anlaşılması - en azın-
dan yanlış anlaşılmaması - için, onun, insanın doğası ile
ilgili görüşlerini de öğrenmek yararlı olacaktır.

Fromm'a göre, hernekadar değişmez bir insan doğası
yoksa da, insan doğasını, alabildiğine eğilip bükülebilen ve
kendine özgü bir dinamizme sahip olmaksızın her türlü ko-
şula uyum sağlayabilen bir şey olarak göremeyiz. İnsan do-
ğası, ne biyolojik olarak verilmiş değişmeyen ve doğuştan
gelen eğilimlerin genel bir toplamı, ne de kolayca uyum

sağladığı kültür kalıplarının cansız bir gölgesidir. İnsan do-
ğası, tarihsel gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkmakta,
ama aynı zamanda kendine özgü bir takım mekanizma ve ya-
salara sahip bulunmaktadır.

Sözü geçen mekanizmaların bir tanesi, uyum mekaniz-
masıdır. Bu konuda statik ve dinamik uyumu birbirinden
ayrıştırmak yararlı olacaktır. Statik uyumdan, var olan ka-
lıplara, sadece yeni bir alışkanlık edinerek ve karakter ya-
pısının bütününi bozmaksızın uyuma anlaşılmalıdır. Örne-
ğin Almanya'ya çalışmaya giden bir Türk işçisinin, belirli
bir takım alışkanlıklar edinmesi ama ahlâk ve inanç yapı-
sının değişmeye uğramaması gibi.

Dinamik uyumda ise, kişi kendini yeni koşullara göre
ayarlarken kendi içinde de bir takım değişiklikler olur. Söz
gelişi sert ve ürktücü babasının buyruklarına boyun eğen
ve böylelikle 'iyi' bir oğlan olduğuna inanan bir çocuğu ele
alalım. Çocuk babasına bilinçaltı bir düşmanlık besleyebi-
lir, ama bu duygusunun değil açığa vurulması, kendisince
duyumsanması, ayrımsanması bile çok tehlikeli olacağı
için, bastırılır. Ama bu bastırılmış düşmanlık, çocuğun ka-
rakter yapısında dinamik bir etmendir artık. Yeni bir endi-
şe yaratabilir ve böylece çocuğu daha fazla boyun eğmeye
itebilir; belli bir kişiye karşı olacak yerde, genellikle yaşa-
ma karşı yöneltilmiş belirsiz bir başkaldırma, bir karşı koy-
ma tavrına yolaçabilir.

Aynı biçimde, toplumsal kümeler içindeki yıkıcı ve sa-
distik içtepilerin varlığı gibi bazı toplumsal-ruhsal olaylar
da, akıldışı ve insanın gelişmesi için sakıncalı bir takım top-
lumsal koşullara dinamik olarak uyuma'ya örnek oluşturur-
lar.

Burada akla bazı sorular gelebilir : İnsanı, her türlü
yaşam koşuluna uyum sağlamaya zorlayan şey nedir? İnsa-
nın uyum yetisinin sınırları nereye değin uzanmaktadır?

Bu soruların yanıtı, insanın 'temel gereksinimleri'nin
anlaşılmasında yatmaktadır Fromm'a göre : Açlık, uyku,
cinsellik gibi fizyolojik gereksinimler, insan doğasının, han-
gi koşullar altında olursa olsun mutlaka doyurulması gere-

ken ve dolayısıyla insan davranışının temel eğilimini oluşturan bir bölümdür. Bu gereksinimleri karşılayabilmek için insan, çalışmak, bir şeyler yapmak zorundadır; bu ise, insanın, belli bir takım koşullara ve içerisinde doğup büyümiş olduğu toplumca kendisi için belirlenmiş çalışma biçimine bağlı olarak iş görmesi demektir.

İnsanın doğasında (fizyolojik gereksinimlerdenli katı ve vazgeçilmez olmayan) bir takım temel eğilimler vardır ki, bunlar belli yaşam koşullarına tepki olarak doğarlar ve daha esnekler. Sevgi, yıkıcılık, sadizm, boyun eğme eğilimi, güçlü olma tutkusu, toplumdan ayrılma eğilimi, kendini geliştirme isteği, tutumlu olma tutkusu, maddesel zevklerden haz duyma, korkma vb. gibi eğilim ve gereksinimler, insan kişiliğine maledildikten sonra kolayca ortadan yok olmazlar ve başka bir eğilim haline dönüşmezler.

Sonuç olarak denilebilir ki; sahip olduğu bu gereksinim ve eğilim yapısı ile, insan, gerek yaşama gereksinmesini, gerekse toplumsal sistemi ilke olarak değiştiremeyeceği için, onlar (yani yaşama gereksinmesi ve toplumsal sistem) insanın esneklik gösteren eğilimlerinin dozunu ve biçimini belirlerler. Böylece belli bir ekonomik sistemde birey için belirlenmiş olan yaşam biçimi, onun bütün karakter yapısını belirlemiş olur.

Ancak bu demek değildir ki, insan toplumda ekonomik ve politik değişiklikler yapma olanağından yoksundur; tam tersine pek çok değişiklik yapabilir. Bununla birlikte, kişiliği, çocukluk yıllarında belli bir yaşam biçimince yoğrulduğu için, gerçekleştireceği ekonomik ve politik değişikliklerin belli bir sınırı aşamayacağı da ortadadır. Bu sınırın nerede başlayıp nerede bittiği ve toplumun bireysel kişilikleri nasıl yoğurduğu konusunda, Fromm, iki yeni kavram önererek, çözümlemesini geliştiriyor : "Toplumsal karakter" ve "toplumsal bilinçdışı".

Toplumun yada toplum içindeki bir grubun birçok bireyinde ortak olan karakter yapısının asıl çekirdeği diye tanımlayabiliriz, "toplumsal karakter"i. Aile ve okul eğitimi yoluyla ve çeşitli toplumsal kurumlar aracılığıyla, ödül,

telkin, ceza gibi yöntemler kullanılarak, bireyler, toplumsal dizgenin gereklerine uyacak biçimde davranmaya koşullandırılırlar. Yapmak zorunda oldukları şeyleri, içlerinden gelerek yapmaları sağlar böylelikle.

Toplumsal karakter, belli bir toplumsal dizgede yaşayan bireylerin enerjilerini öylesine etkiler ki, bunun sonucu olarak, artık bireyler toplumsal görüntüyü, bilinçli olarak dikkate alıp kararlarını ona göre vermek gereğini duymazlar; nasıl davranmaları gerekiyorsa, düşünmeden, kendiliğinden öyle davranırlar ve üstelik kültürün gereklerine uymuş olmaktan ötürü bir çeşit gurur ve haz da duyarlar. Başka bir deyimle, toplumsal karakterin işlevi, belli bir toplumdaki insan enerjisini, toplumsal ilişkilerin gereklerine ve koşullarına elverişli yönde biçimlendirmek ve kanalize etmektir. (Çağımızın Özgürlük Sorunu, Özgür İnsan Yay. Ankara 1973, s. 84-85).

Ancak şurası da belirtilmelidir ki; toplumsal karakteri yaratan temel, sadece ekonomik değildir. Düşünceler bir kez yaratıldıktan sonra, toplumsal karakteri ve dolaylı olarak toplumsal-ekonomik yapıyı etkiler. Toplumsal karakter, ekonomik yapı ile toplumdaki egemen düşünce ve ülküler arasında bir arabuluculuk görevi yapar.

"Toplumsal bilinçdışı" kavramına gelince; onu, «bireylerin çoğunluğunda toplumca baskı ve denetim altında tutulan düşünce ve duygu alanı» olarak tanımlıyor, Fromm: Çünkü türlü çelişkilere sahip olan bir toplumun doğru düzgün işleyebilmesi için bireyler, bu gibi duygu ve düşüncelerin içeriğini bilmemeli, dahası böyle bir içeriğin varlığından bile haberli olmamalıdır.

Her toplum, kendi günlük yaşam koşulları içinde, duygular ve algılar arasında kurduğu ilişkiler yardımıyla, anladığı, anlayabileceği kategoriler sistemini belirlemektedir. Bu sistem, sanki toplumun ayarladığı bir 'süzgeç' gibi çalıştığını

dan, süzgeçten geçmeyen yaşantılar bilinç alanına giremez. (Çağımızın Özgürlük Sorunu, Özgür İnsan Yay. Ankara 1973, s. 125).

O zaman şu sorular akla geliyor : Toplumsal süzgeç nasıl çalışıyor? Nasıl oluyor da bu süzgeç, bazı yaşantıların bilinç düzeyine çıkmasına izin verdiği halde, öteki bazı yaşantıların geçmesine engel oluyor?

E. Fromm, toplumsal süzgeci dil, mantık ve tabular olmak üzere üç bölümde inceliyor.

Öyle duygusal yaşantılar vardır ki, belli bir dil-kültür sistemi bu yaşantıya bir ad bile verme gereğini duymadığı halde; başka bir dil-kültür dizgesi aynı duygusal yaşantıya bir değil bir çok adlar vermiş olabilir. (...) Genel olarak denilebilir ki, yaşantının, konuşulan dilde bir adı yoksa, bilinçli olarak yaşanması (duyulması, anlaşılması, algılanması) son derece ender bir olgudur.

(...)

Farklı diller, yalnız farklı duygusal yaşantılara verdikleri sözcükler açısından değil; sentaks-ları, gramerleri ve kullanılan sözcüklerin kök anlamları yönünden de birbirlerinden farklıdır. Dil bir bütün olarak, yaşama bir bakış ve dahası yaşam biçimidir; yaşamı belli bir biçimde yaşamın dondurulmuş bir simgesidir. (Çağımızın Özgürlük Sorunu, s. 126-128).

İnsanların büyük çoğunluğu, belli bir toplumda mantık-dışı görülen bir şeyin (evrensel mantığa aykırı olacağı için) her toplumda mantık-dışı olması gerektiğine inanırlar. Örneğin Aristocu (biçimsel) mantığın şüphe ile karşılanmadığı bir toplumda, diyalektik (çelişmeci) mantığın doğruları, değil kabul edilmek, düşünülemezdir bile. Çağdaş ruhbilimin 'karşıt değerlik' kavramına göre insanın bir kimseden hem nefret etmesi hem de onu sevmesi olanaklıdır. Bugün insanların büyük çoğunluğu için böylesi bir duygunun bilincine varmak son derece güçtür. Çünkü

bir kişiye, aynı zamanda, karşıt iki duygu beslemek mantığa aykırıdır!

Toplumsal süzgecin üçüncü kademesinde, tabular, istenmeyen yaşantıların bilinç düzeyine çıkmasını engeller; dahası bilince yükselmeyi başaran bazı düşünceler ve duyguları 'bilinçdışı' ederler, istenmeyen konukların 'kapı dışarı' edilmesi gibi.

Burada sözü Fromm'a bırakalım :

«Örneğin çağdaş bürokrat (yönetici), tekdüze işler görmekten, yaşamının anlamsızlığından, doğru bildiğini yapamamaktan, hiçbir zaman gerçekleşmeyen bir mutluluğu aramaktan yorgun düşmüş ve bıkkın olabilir. Ama bu duyguların bilincinde olsa, görevini yapamayacak bir duruma düşerdi. Böylesine duygular yalnız tek bir bürokrati değil, bütün bir sistemi felce uğratacağından, bu tür duygular bastırılır ve bilinçdışında tutulur.

«Yada, iki yılda bir, eskisini satıp yeni bir otomobil alma geleneğinin akıllı bir iş olmadığını sezen, dahası «alıştıkları» için eskisini elden çıkarmaktan üzüntü duyan bir çok kimse - tüketim ekonomisi yurttaşları - vardır. Çoğunluk bu tür duyguların farkında olsa ve duygularına göre davranırsa, aşırı tüketime dayalı bir ekonomi ne duruma düşerdi?»

(...)

«Modern toplumlarda da akıldışı bir sürü tutum ve çatışma görülür. Dünyada milyonlarca insan açlıktan ölürken, tüketim fazlası tarım ürünleri depo edip saklamak için milyonlarca dolar sarfetmenin anlamı var mıdır? Yine örneğin, kullanıldığı taktirde, uygarlığımızı hepten yok edeceğinden şüphe edilmeyen atom silahları için, ulusal bütçelerin yarısını harcamanın gereği, gerekçesi nedir? Yaşamda başarılı olmak için geçerli olan değer ve meziyetleri bir yana bırakıp,

çocuklarımıza Hristiyanlığın öngördüğü alçak gönüllülük ve başkasını sevmek gibi erdemleri öğretmenin ne anlamı vardır? 'Özgürlük ve demokrasi' aşkına iki dünya savaşı yapıp, 'özgürlük düşmanları'nı silahsızlandırdıktan bir kaç yıl sonra, yine 'Özgürlük ve demokrasi' adına onları yeniden silahlandırmanın anlamı - eski düşmanlarımızın şimdi müttefik, eski müttefiklerimizin ise şimdi düşman olmasından başka - nedir? (...) Bolluk içinde yaşadığımız halde, yaşamdan bu denli az zevk alışımızın anlamı nedir?» (Çağımızın Özgürlük Sorunu, s. 132-34).

Gerçeklerin bilinç düzeyinden uzak tutulmasına paralel olarak, bir çok akıldışı düş'ün gerçekmiş gibi kabul edilmesi zorunluğu vardır. Bazı gerçekleri görmek istemediğimiz için çevremizde oluşan boşlukların doldurulması gerekir ki, algılar dünyamız anlaşılır bir tablo haline gelsin.

Sözü yine Fromm'a bırakıyoruz :

«Bu örnekler altında o denli çok ki, sadece bir kaçını anacağım : Bizler Hristiyanız, bireyciyiz, önderlerimiz 'bilge' kişilerdir; biz de iyi insanlarız; düşmanlarımız - şu sırada kimler veya hangi uluslar bu kategoride bulunuyorlarsa - ise hep kötüdür; anababalarımız bizi sever, biz de onları severiz; evlilik sistemimiz iyi işlemektedir vb, vb... Sovyetler ise, değişik bir ideolojiler sistemi geliştirmiştir : Onlar 'marksçı'dırlar, sistemleri sosyalizmdir, sosyalist sistem halkın istençini temsil eder; önderleri 'bilge' kimselerdir ve insanlık uğruna çalışırlar; sistemde geçerli olan kâr amacı da 'sosyalist' bir kâr amacıdır ve bu 'kapitalist' kâr amacından tümüyle farklıdır; mülkiyete saygıları 'sosyalistçe' bir saygı olup, 'kapitalistler'in mülkiyet hukukundan bütünüyle değişiktir vb, vb...» (Çağımızın özgürlük sorunu, s. 135).

İnsanlar, bildikleri veya bilebilecekleri konuları neden kendilerinden saklıyorlar? Şüphesiz asıl neden korkudur. Ama neyin korkusu?

Doğa'ya aşmış, kendi varlığının ve ölüm olgusunun bilincine varmış bir insan, mutlak bir yalnızlık ve toplumdan yalıtılmışlık duygusu içinde çıldırabilir. Kişi, insan olarak, delirmekten korkar, tıpkı hayvanın ölümden korkması gibi. Ruh sağlığını korumak ve akıl dengesini sürdürürebilmek için insan, başkalarıyla birlikte yaşamak zorundadır. Başkalarına benzer ve onlarla birlik içinde olmak gereksinmesi, cinsiyetten, dahası yaşama isteğinden bile daha güçlü bir tutkudur. İşte bundan dolayı, insanları, toplumca yasaklanan şeyleri bilinçdışına itmeye zorlayan güç, yalnız kalmak veya yalıtılmak korkusudur. Denilebilir ki, açık yada kapalı bir aforoz edilme tehdidi karşısında, insanın kabul yada inkar etmeyeceği hiçbir inanç yoktur.

Buraya kadar 'uyuma mekanizmasını' örneklerle açıklamaya çalıştık. Yazımızın ikinci bölümünde, 'kaçış mekanizmaları'na değinip, modern insan için özgürlüğün anlamı, demokrasi ile özgürlüğün ilişkisi konularında Fromm'un görüşlerini sergiledikten sonra, değerlendirme ve eleştirmelere geçeceğiz. E. Fromm'la ilgili Türkçe kaynakçayı ikinci bölümün sonuna eklemeyi uygun bulduk.

Propriety of the Erich Fromm Document Center. For personal use only. Citation or publication of material prohibited without express written permission of the copyright holder.

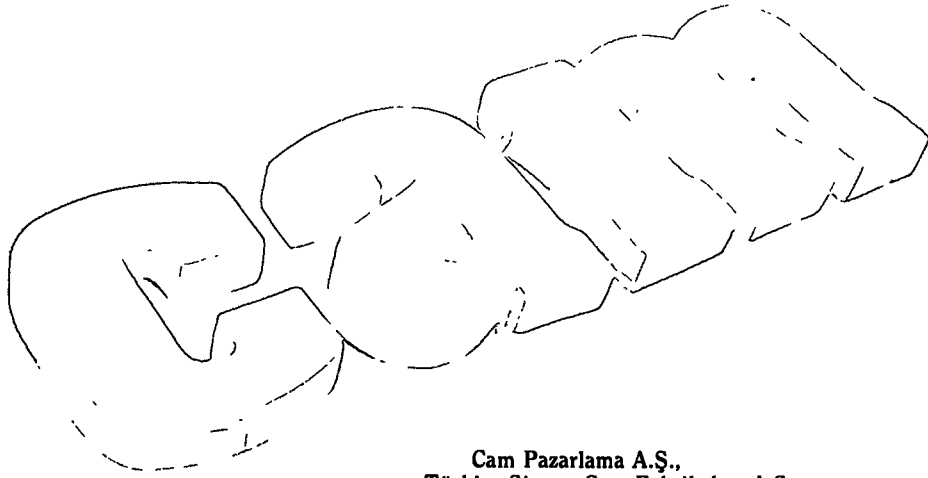
Eigentum des Erich Fromm Dokumentationszentrums. Nutzung nur für persönliche Zwecke. Veröffentlichungen – auch von Teilen – bedürfen der schriftlichen Erlaubnis des Rechteinhabers.

İKTİSAT DERGİSİ

AYLIK DERGI
ARALIK 1982
SAYI - 217
100 LIRA

I.Ü.İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organıdır

Cam Pazarlama A.Ş.,
Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.
topluluğunun pazarlama şirketlerinden
biridir. Kurulduğu 1975 yılından beri her
yıl, artan miktarlarda gerçekleştirdiği cam
ürünü ihracatından sağladığı dövizlerle,
yurt ekonomisine katkıda bulunmaktan
kıvançlıdır.

Üstünlüğünü dünya pazarlarında
kabul ettirmiş kaliteli cam ürünlerinin
başlıcaları; Float cam, düz cam, oto
emniyet camları (Duracam ve Lameks), çift
camlı pencere sistemleri (Isıcam), buzlu
cam ve Kurşuna Dayanıklı Cam'dır.

Cam Pazarlama A.Ş., halen
23 ülkeyi kapsayan ihracat faaliyetlerini
daha da yoğunlaştırarak, ülke ekonomisine
yapmakta olduğu katkıları arttırmak amacıyla.

Cam Pazarlama A.Ş.
Valikonağı Cad. No 73 Nişantaşı, İstanbul Tel. 46 80 27

Cam Pazarlama A.Ş. bir Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. kuruluşudur

Sahibi
İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Şeref ÖZGENÇİL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ahmet C. ÖZKAN

Haber ve Röportaj Sorumlusu
Nilgün UYSAL

Teknik Sorumlu
Nermin SUNGUR

Ankara Temsilcisi
Taner BERKSOY

ABONE KOŞULLARI
6 aylık 600 TL. 1 yıllık 1200 TL.

REKLAM TARİFESİ
Arka Kapak 25 bin TL.
Kapak İçleri 20 bin TL.
İç Sayfalar (tam) 15 bin TL.

YÖNETİM YERİ
Cumhuriyet Cad. No: 27 '6 Taksim
İSTANBUL
Tel: 49 89 03 - 44 04 36 - 45 17 52

Dergideki yazılar kaynak gösterilerek
yayınlanabilir.

Basıldığı Yer
YENİLİK BASIMEVİ
Tel : 43 55 72

İÇİNDEKİLER :

GÖRÜŞME I	
Erol MANİSALI	4
GÖRÜŞME II	
Doğan KARGÜL	7
AÇIK OTURUM	13
Öztiñ AKGÜÇ	
Güngör URAS	

MAKALELER

Dolaysız Yabancı Yatırımlar ve Gelişmekte Olan Ülkeler	25
AET'nin Yeni Turizm Politikası	36
Serbest Bölgeler Sorunu	42
Alternatif Büyüme Stratejisi	51
Toplumsal-Ekonomik Yapılar Kıskacında Birey-Erich Fromm'da Özgürlük Sorunsalı - I	95